

K. Norel

Engelandvaarders

Van Goor

Eerste druk *Vogelwrij* onder de titel *Engelandvaarders* 1945

Eerste druk *Vuur en vlam* onder de titel *Strijders* 1946

Eerste druk *Verzet en victorie* onder de titel *Verzet en victorie* 1947 Achtenveertigste, herziene druk
2010

Negenenveertigste druk 2013

ISBN 978 90 00 36444 2

NUR 283

© 2013 Van Goor

Uitgeverij Unieboek | Het Spectrum bv, postbus 97, 3990 DB Houten

www.unieboekspectrum.nl

tekst K. Norel

omslagfoto Beeldbank WO 2 – Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie omslagontwerp

Marieke Oele

zetwerk binnenwerk Mat-Zet bv, Soest

Hoofdstuk een

Oorlog!

In de kleine stuurkast van de UK 194 leunt Evert Gnodde slaperig op het roer. Het valt niet mee voor een jongen van zestien om wacht te houden in het holst van de nacht, wanneer het stage schommelen van de botter en het kloppen van de motor werken als een wiegelied en de schuit zo rustig ligt te trekken aan de kor. Ze vissen ver buiten het vaarwater en dus is er geen gevaar dat een vrachtboot of motorklipper waarvan de man aan het roer ook slaapt, de botter overvaren zal. En alleen ver weg ziet hij de dubbele vuren van andere vissersschuiten, die ook aan het korren zijn. En als je dan zo'n slaap hebt. Hij knikkebolt bij het stuurrad.

Van een vreemd geluid schrikt hij wakker. Hij wrijft zich met zijn vuist de ogen uit. Er gromt wat in de lucht. Evert hoort het boven het stampen van de scheepsmotor en het bruisen van de boeg-golf uit. Een vliegmachine moet dit wezen. Hij zoekt langs de lucht, waaraan de nieuwe lentemorgen het eerste licht in het oosten gloren doet, maar die omhoog nog donker is, of hij het vliegtuig kan ontdekken. Een KLM-vliegtuig kan het niet zijn. De Douglas, die op Zweden vliegt, komt pas veel later in de morgen over. Het zijn vast militaire vliegers. Die patrouilleren de laatste tijd steeds drukker. Maar zo zwaar als deze morgen was hun geronk toch nooit. Nu ziet Evert ze. In het oosten schuiven zwarte kruisjes langs de hemel tegen het groeiend licht. Er zijn er veel: tien, twintig vliegtuigen telt Evert bij elkaar. Zo'n grote zwerm ziet hij zelden. Het is een teken dat de Nederlandse luchtmacht groeit!

De escadrille vliegt recht over de botter heen. Het geronk zwelt tot gedonder aan. Met trots kijkt Evert naar de vliegtuigen. Als het eens oorlog worden mocht, zal onze luchtmacht van zich afslaan.

Maar dit is vreemd. Deze machines hebben geen dubbele staarten. Het zijn geen GI's. Grote tweemotorige machines zijn het met een breed vlak bij het roer. Zijn dit de nieuwe bommenwerpers van het Nederlandse leger?

De vliegtuigen zijn nog niet uit zicht of nieuw geronk zwelt aan. Een andere escadrille van een paar dozijn machines volgt de vorige; ze hebben hetzelfde silhouet. Als deze groep voorbij is, valt het jonge licht uit het oosten op de vliegtuigen. Donkergrijs zijn ze. Dát is vreemd, vindt Evert. De Nederlandse vliegtuigen zijn in een lichter grijs geverfd. Of is dit maar verbeelding en lijkt het zo omdat het nog schemerig is? Maar als Evert om zich heen ziet, blijkt de dag snel te zijn gegroeid. De botters rondom hebben hun vuren al gedoofd. Alleen bij één, die aan het halen is, vlamt nog het helle licht van een acetyleenlamp.

Opnieuw is er gegrom in het oosten. Tegen de lucht, die ginds rood en goud is, ziet Evert andermaal een zwerm van zwarte kruisjes. Er zijn er nog meer dan daarnet en ze komen weer recht over de botter heen gevlogen. Ze zijn van hetzelfde type als de vorige en als ze overrazen, ziet Evert bij het nu krachtiger geworden licht duidelijk dat ze donkergrijs zijn.

En plotseling krijgt hij een schok. Een *kruis* ziet hij onder de vleugels van elk vliegtuig, een kruis in plaats van de oranje cirkel die de machines van de Nederlandse luchtmacht dragen. Dit zijn *Duitse* vliegtuigen! Het Duitse oorlogskruis staat op hun vleugels... Ontzet staart hij ze na.

‘Is ’t nog geen tijd van halen, Evert?’ Het ongekamde en ongewassen hoofd van schipper Gnodde steekt uit het vooronder.

‘Halén...?’ Verschrikt kijkt Evert op het wekkertje, dat aan een stijl van de stuurkast tikt. ‘Ja, ja, ’t is tijd!’ Het uur van halen is al lang verstreken. ‘Er gingen vliegmachines over,’ verontschuldigt Evert zijn onoplettendheid. ‘Een hele macht vliegtuigen. Hebt u ze niet gehoord?’

Jawel, Gnodde heeft lawaai genoeg gehoord. Maar het is nu tijd van halen. Hij is boos op Evert omdat die niet op zijn tijd gepast heeft.

‘Dirk, halen!’ roept hij zijn oudste zoon uit de kooi en meteen zet hij de lier aan, die het sleepnet langs boord moet trekken.

De lier raast en de kettingen lopen knerpend door de kluisgaten.

Evert, van zijn stuk gebracht door vaders boosheid en beschaamd omdat hij slecht op zijn zaken heeft gepast, wil zijn ijver tonen. Hij draait de kraan van het acetyleentoestel open en strijkt een lucifer aan om de grote lamp te ontsteken, die ’s nachts brandt

als de kor gelicht wordt. Maar het is alweer verkeerd.

‘Wou jij het zonnetje bijlichten?’ gromt Gnodde. ‘Hoe heb ik het vandaag met jou?’

Beteuterd staat Evert erbij, terwijl zijn vader en zijn broer hard werken aan het net. Hij is veel te vol van hetgeen hij heeft gezien en van wat hij daarvan denkt om aandacht aan het werk te kunnen schenken. ‘Die vliegtuigen,’ zegt hij, ‘dat waren Duitsers.’

Zijn vader hoort het niet bij het razen van de lier.

‘Het waren Duitsers,’ herhaalt Evert, als de lier is stilgezet en de kor langszij hangt. ‘Een hele zwerm. Wel vijftig waren er!’

Nu hoort Gnodde het wel, maar hij heeft geen tijd en hij is niet in een stemming om er aandacht aan te schenken. Samen met Dirk hangt hij over de verschansing om het aatje op te trekken.

‘Pak aan!’ beveelt hij Evert. ‘Wat sta je daar te dromen!’

Evert grijpt toe. Met z’n drieën zwoegen zij om het zware en druipende net aan boord te trekken. Als de volle fuik eindelijk op de rand ligt, slepen de jongens kuipen aan, maakt Gnodde de strop los en gulpt de gladde aal uit het net en kronkelt in de kuipen. Een dikke snoekbaars schittert zilverig tussen de levende gelei. Wat botjes klepperen erbovenop. Blinkende bliek komt achteraan.

Evert heeft begrepen dat hij zijn mond moet houden over de dingen waar hij vol van is, totdat de strop weer om het aatje zit, het net overboord gezet is en de lijnen van de kor gevierd zijn. Pas als het zover is heeft een visser tijd een woord te wisselen.

‘Het waren Duitsers, vader,’ zegt Evert nog eens onder het sorteren van de vangst. ‘Ik heb het duidelijk gezien. Zou het...’ uit Evert de vrees, die hij voortdurend heeft gehad. ‘Zou het oorlog zijn?’

‘Oorlog?’ Hier lacht Dirk Gnodde, de oudere broer van Evert, daverend om. ‘Wat haal je in je hersens, zeun? Het waren natuurlijk overvliegers, als het geen Hollandse machines waren.’

Vader Gnodde gelooft dit ook. *Als* het Duitsers waren, waren ze op weg naar Engeland.

Het gromt weer in de lucht. Ditmaal komt het geluid uit het westen. Het is nu vol dag en men kan de vliegtuigen zien naderen.

‘Het zijn dezelfde van daarnet,’ roept Evert uit. ‘De eerste zwerm komt terug. Die kan toch zó gauw niet naar Engeland zijn geweest!’

Nee, dat komt Gnodde ook vreemd voor. Hij laat zijn paling

kronkelen en staart omhoog. Het Duitse oorlogskruis is op de vleugels en de rompen duidelijk te onderscheiden.

‘Maar waar zouden ze dan zijn geweest?’ vraagt hij, meer aan zichzelf dan aan zijn jongens.

‘Ginds ligt Bergen,’ wijst Evert naar het westen. ‘Daar hebben wij een vliegveld.’

‘Och kom.’ Gnodde kan nog niet denken dat Nederland wordt overvallen.

Als de eerste nauwelijks is verdwenen, keert de tweede escadrille weer. Evert telt ze. Straks waren er drie maal negen, zevenentwintig vliegtuigen heeft hij toen geteld. Nu zijn er minder. Drieëntwintig vliegtuigen telt hij nu. Drieëntwintig, meer zijn er niet. ‘Onze jongens hebben er vier neergeschoten!’ roept hij uit.

‘Wat zeur je,’ moppert Gnodde, ontstemd over de hardnekkigheid waarmee zijn jongen aan z’n malle veronderstelling vasthoudt. Maar hij vergeet nu toch zijn werk, zoals Evert daarnet. Hij staart naar de vliegtuigen, terwijl de palingen om zijn benen kronkelen en sommige door een spuigat weer in het water schieten. Zou het toch waar zijn, wat Evert denkt? Zou het oorlog wezen? En zouden deze vliegtuigen in Nederland hun bommen hebben afgeworpen? Hij kan het niet geloven.

Een zware rookpluim hangt in het westen boven zee. Hij komt snel nader. ‘Een torpedoboot,’ herkent Evert. ‘Ziet u wel dat het oorlog is?’

Het snelle, grijze oorlogsschip stuift over het water. Met zo veel vaart raast het langs de botter, dat de UK 194 op zijn hekgolf dansen gaat.

‘Het is een oefening,’ zegt Gnodde koppig. ‘De marine oefent alle dagen op het IJsselmeer. Toen we gisteravond de haven uit gingen, was er immers niets aan het handje.’

‘Er was toch wel gevaar,’ zegt Dirk ervan. ‘De soldaten met verlof moesten allemaal weer weg.’

‘Gevaar, gevaar,’ gromt Gnodde. ‘De soldaten zijn al zo vaak van verlof teruggeroepen, maar dat is geen oorlog. In ’14-’18 gebeurde het ook om de haverklap.’

Ze gaan verder met het sorteren van de vangst. De blik gaat op een hoop op het achterdek; de snoekbaars in een kuip; de enkele botjes in een emmertje. De paling mag in de bun zijn laatste uurtjes zwemmen, nadat de ondermaatse stopnaaldjes eruit geschooten zijn.

‘Kruip jij nog een uurtje in je kooi,’ raadt Gnodde Evert aan. ‘t Is pas vijf uur.’

Maar Evert heeft geen zin om te gaan slapen. Hij zoekt de lucht af naar vliegtuigen. In het zuiden meent hij weer geronk te horen en in het westen ziet hij op zee verschillende stippen.

‘Mijn kop eraf,’ zegt hij, terwijl hij met de hand boven de ogen in die richting tuurt, ‘als dat niet allemaal marineschepen zijn.’

‘Op oefening natuurlijk,’ zegt Gnodde ervan, die, nu de vliegma-
chines weg zijn, elke gedachte aan oorlog weer van zich af heeft ge-
zet.

Ze praaien een Enkhuizer kottertje, dat in hun nabijheid vist. ‘Wat denk jij van die vliegma-
chines?’ vraagt Gnodde de Enkhu-
izer.

‘Manoeuvres!’ komt het antwoord over het water.

O zo, manoeuvres. Dat is Gnoddes gedachte ook. ‘Maak jij je
maar niet dik, m’n zeun,’ troost hij Evert, ‘en kruip gauw in je kooi.
De dag zal lang zijn en de nacht is kort geweest voor jou.’

En dan doet Evert het. Hij duikt in het vooronder, kruipt in de
kooi, die nog warm is van zijn broer, en trekt de dekens tot zijn kin
op. Het deinen van de kotter wiegt hem snel in slaap.

‘Halléé... Hallo...!’ hoort Evert, wakker wordend. Het is vader.
Die praait alweer een schip.

Wat er uit de verte wordt geschreeuwd, kan hij niet verstaan,
maar vaders antwoord maakt hem alles duidelijk.

‘Oorlog... oorlog? Wát je zegt!’

Dus toch! Hij springt de kooi uit.

Een grijze sleepboot vaart langs de UK 194. Het is een van de
hulpschepen van de marine, bij de IJsselmeerflottielje ingedeeld.
De commandant, een gewone sleepbootkapitein in vrede-
stijd, draagt nu een soldatenuiform met een paar gele strepen op de
mouw en twee gekruiste ankers op de kraag. Voorop staan enkele
soldaten bij een mitrailleur. Een paar matrozen zijn er ook aan
boord.

‘Ja, man, ’t is oorlog,’ roept de kapitein. ‘Hun vliegma-
chines zitten overal tegelijk. We zullen een harde dobber krijgen.’

‘We zullen ze wel raken!’ roepen de jeugdige matrozen overmoe-
dig en strijdlustig. ‘We geven die Duitsers van katoen!’

Gnodde staat verslagen als de sleepboot wegvaart. Oorlog! Dus

toch oorlog, en dan met het grote en sterke Duitsland dat, opgezweept door Hitler, zo veel vliegmachines en zo'n geduchte macht aan tanks heeft opgebouwd; dat Polen in een paar weken heeft verslagen en een maand geleden alle Noorse havens in één nacht bezette.

Evert is over zijn eerste schrik heen. Hij is nu even moedig en strijdlustig als de matrozen. Vroeger konden de Hollanders vechten, nou! De geuzen werden de Spanjaarden de baas. Hitler zal ondervinden dat de Nederlandse jongens nu ook vechten kunnen!

Het bemoedigt hem dat de marine zo paraat is. Verscheidene grijze sleepboten met de luchtdoelmitrailleurs omhooggericht, varen langs de botter. Enkele forse mijnenvegers gaan om de noord. Ver in het oosten schuift een rookpluim langs de einder, veel sneller dan een boot op het IJsselmeer normaal stoomt. Dat is vast een torpedojager.

Van schuit naar schuit vliegt het bericht dat het oorlog is. In weinige ogenblikken weet de hele vissersvloot het. En meteen is het gedaan met het rustig korren. De netten worden aan boord gehesen en vele bidders tuffen weg.

'Dubbele scheidt er uit, vader,' zegt Evert, 'en die Lemsterman, en dat span Volendamers ook. Ze gaan allemaal naar huis.'

'Wij doen het ook,' geeft Gnodde als antwoord. 'Deze trek nog, dan gaan we naar de haven.'

Nu het oorlog is, heeft niemand zin in het gewone werk.

Met de kor aan boord zet de UK 194 koers naar Enkhuizen om daar de vangst te lossen.

In het Krabbersgat ontmoeten ze de Brinio en de Friso, twee oorlogsschepen, die naar buiten lopen. De kanonnen staan gebakst, de luchtdoelbatterijen zijn bemand. De schepen zijn klaar voor het gevecht.

Enkhuizen lijkt opeens veranderd in een vesting. Op de dammen van het Krabbersgat zijn mitrailleursnesten gemaakt. Op de kade lopen militairen met de bajonet op het geweer. Zodra de botter meert, springen twee soldaten aan boord om het schip te onderzoeken.

'Wat denken jullie van ons?' vraagt schipper Gnodde verontwaardigd. 'Denken jullie dat wij vijanden zijn?'

Hollandse soldaten verliezen hun gemoedelijkheid zelfs in de oorlog niet. 'Je kon een Duitser in je net hebben opgehaald,'

schertst er een. Ze neuzen even in het vooronder, steken een hand in de kooien. ‘Het is in orde, hoor. Ga maar aan wal.’ De Gnoddes zijn te onvervalste Urkers om een ogenblik voor verklede Duitsers te kunnen worden aangezien.

Op de kade horen zij verhalen die hun oren tuiten doen. Gemeen en onverhoeds was de overval. Gister heeft de radio van Hitler nog in felle verontwaardiging gesproken over Engelse leugens, dat een aanval op Nederland zou worden voorbereid, en vanmorgen heeft de Duitse luchtmacht plotseling Holland overstroomd. Alle vliegvelden zijn gelijktijdig aangevallen en overal rukten Hitlers troepen de grenzen over: bij Nieuweschans, bij Oldenzaal, bij Venlo. Ze zitten ook al in het hart van het land, want de vliegtuigen hebben duizenden parachutisten afgeworpen. Bij Rotterdam en in de omgeving van Den Haag hing de lucht vol parachutes, waarmee Duitsers naar beneden kwamen.

‘Die kerels zijn natuurlijk gevangengenomen!’ roept Evert uit, als hij dit laatste hoort.

‘Vanzelf,’ beaamt de vissersjongen, die het hem vertelt. ‘En bij Venlo is een pantsertrein op de brug kapotgeschoten. En hun vliegmachines zijn als duiven neergehaald.’

Evert danst van plezier als hij dat hoort. Dat is het verdiende loon van hen die Nederland verraderlijk hebben overvallen. ‘We zullen ze d’r uit slaan!’ denkt hij.

‘Dat spreekt!’ zegt de jongen.

Evert gaat de stad in. Het is er vreemd druk. In de omgeving van de haven lopen soldaten met geladen geweren. Buiten de oude vestingwallen worden loopgraven gegraven en staan mitrailleurs in stelling. In de straten scholen de bange burgers samen. Waarvoor die bangheid nodig is, kan Evert niet begrijpen. Hier, achter het IJsselmeer en achter de stelling Amsterdam, is men toch zo veilig als wat.

Als Evert eindelijk weer aan de haven komt, staat zijn vader met ongeduld op hem te wachten. Zijn vis is hij allang kwijt, het geld heeft hij gebeurd; hij is ongerust en wil naar huis. ‘Blikslagerse jongen,’ moppert hij op hem. ‘Waar heb je zo lang gezeten!’

Amper heeft Evert voet aan boord of de tros gaat los en de motor puft. De UK 194 haalt zijn kop tussen de meerpalen waaraan hij heeft gelegen als een paard aan de ruif, vandaan, loopt achteruit naar het midden van de haven en zwenkt het zeegat uit.